

ANÓNIMO LEYENDAS DE MÉXICO

México, Ediciones Leyenda, 2013, 152 p. ISBN 978-607-482-298-4

Ještě než se začneme zabývat recenzí vybrané knihy, nebude na škodu podrobněji se zaměřit na určující výraz v jejím názvu a to na španělské slovo *leyenda*. Na první pohled by se mohlo zdát, že tento kastilský lexikální prostředek odpovídá českému výrazu *legenda* převzatému z latiny (*legere* — číst). Ten definují příslušné domácí výkladové slovníky vcelku shodně. Uvádějí několik významů, z nichž nejdůležitější a nejstarší *legenda* (život světce) se objevil už v raném středověku s nástupem křesťanství.¹ Pokud se týká již zmiňovaného termínu *leyenda*, dá se říci, že má v zásadě stejné významy jako v češtině², avšak jeden rozdíl, a to dosti podstatný, tu je.

Pro českého čtenáře má svůj význam informace, kterou nalezne ve druhém svazku reprezentativní publikace *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, kde se může mimo jiné dočíst: „...legenda, vypravování ze života svatých. V některých evropských jazycích (angl., franc., ruš.) se významu používá k označení pověsti“.³ Jak dokládají španělské encyklopedie a slovníky, tak i španělština patří mezi jazyky, ve kterých je onen *terminus technicus* používán v několika vědních disciplínách. *Leyenda* slouží, kromě již uvedených významů, také k označení slovesného útvaru, který v našem kulturním okruhu nazýváme *pověstí*. Pokud se týká mexického, použijeme-li výrazu *lidového, slovesného folkloru* (pověsti nevyjímaje) stojí v jeho základu tři hlavní zdroje: původní domorodý americký, evropský a v některých oblastech s vyšším podílem černošského obyvatelstva také africký.⁴

Synkrezí těchto tří základních proudů vznikla celá řada specifických folklorních útvarů: *pohádky, pověsti, pořekadla, přísloví, lidové písně* apod.⁵, které je nutno odlišovat

- 1 Viz např. následující definici: „Legenda, středověká epická skladba obsahující vypravování o životě svatých, opírající se o ústní tradici, popisující zázraky s nimi spojené ap.“, viz *Akademický slovník cizích slov*, Praha 1995, s. 454. Další významy, které uvádí zmíněné dílo, je možno ve zkratce charakterizovat následujícím způsobem: *legenda* z druhého historického pohledu označuje třídu, kde se učí čtení, dále je *legendou* nazýván vysvětlující text (např. na mapách či v tabulkách), *legenda* jako myšlenka nepodložená skutečností, vypravující něco neobyčejného a zpravující o někom, nebo o něčem známém, významném populárním apod.
- 2 *Real Academia Española: Diccionario de la lengua española*, Madrid 1970, p. 800; *Enciclopedia del idioma: Diccionario histórico y moderno de la lengua española (siglos XVII.-XX) Etimológico, histórico, tecnológico, regional e hispanoamericano*, Madrid 1982, 2, p. 2556; *Gran Diccionario de la lengua española*, Madrid 2003, p. 658.
- 3 *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, Praha 2007, 2, s. 248.
- 4 Africký komponent převažuje z důvodů historických (vymizení původního obyvatelstva a jeho nahrazení dovozem otroků z Afriky), kulturních ad. zejména v Karibské oblasti. V místním, afrokaribském folklóru dokonce vystupují zvířata, která v tomto regionu nikdy nežila (sloni, lvi apod.), viz KAŠPAR, O. *Ukradený meloun: Kubánské lidové pohádky, povídky a humorky*, Praha 2002.
- 5 MAGRASSI, G. E. — MARIA ROCCA, M. *Introducción al folklore: Introducción y selección de textos*, Buenos Aires 1978; NIETO ALCAIDE, V. — CÁMMARA MUÑOZ, A. *El Arte colonial*

od předkolumbovských slovesných projevů, které jsou v širších vrstvách evropské veřejnosti mnohem známější⁶, a poněkud neprávem považovány za „mexičtější“. To je ovšem sporné, neboť se jedná o svébytné a v dějinách a kultuře Mexika stejně důležité fenomény. V obecné rovině se klasifikaci pověstí věnovala poměrně celá řada autorů specializovaných publikací, takže připomeneme jen některé. Např. odlišení pověsti od dalších narativních žánrů, jako např. *pohádky*, poměrně podrobně charakterizoval Norbert Kraft⁷, v naší odborné literatuře pak již zmiňovaná „encyklopedie lidové kultury“, která také uvádí reprezentativní výběr domácích autorů věnujících se tomuto tématu již od 19. století.

Recenzovaná publikace svým způsobem navazuje na starší sbírky textů⁸ a prezentuje jednotlivé typy pověstí, např.: *etiologické*, *historické*, *numinózní*, *démonologické*, ale také pověsti o *revenantech* apod. Soubor textů je řazen primárně geograficky. Najdeme zde pověsti z hlavního města (Ciudad de México), států Michoacán, Aguascalientes, Oaxaca apod. Z dalších měst je zapotřebí jmenovat Guanajuato, Tlaxcalu ad. Poněkud rušivě zde působí zařazení „nahuaského předkolumbovského cyklu mýtů“, o bohu-kulturním hrdinovi Quetzalcatlovi⁹, jenž se z „korporu“ kreolských a mestických pověstí zcela vymyká a působí v něm „neústrojně“. Pozůstatky předkolumbovského dědictví sice najdeme v celé řadě textů, zde již ovšem jsou svým způsobem „přetaveny“ a „souznější“ s ostatními kulturními komponenty. Podívejme se nyní blíže na některé z uvedených textů.

Jednou z nejznámějších mexických pověstí je *La Llorona* (*plačka*, *oplakávačka zesnulých*). Pověst pochází z koloniálního období a vypráví o tom, že každou noc o jedné hodině večerní se v mlhách jezera Texcoco zjevuje přízrak ženy oděné do bílého šatu, jež pláče a nařiká: „Ach mé děti! Ach mé děti!“. Existuje několik vysvětlení re-

---

en Hispanoamérica, Madrid 2000; ESCARPIT, R. *Contes et légendes du Mexique*, Paris 1963; CARO BAROJA, J. *De arquetipos y leyendas*, Barcelona 1989; APPENDINI, G. *Refranes populares de México*, México 2006; TURRENT, L. *La conquista musical de México*, México 2006; KAŠPAR, O. *Jsi paní lásky mé: Parafráze mexické lidové poezie*, *Světová literatura* 1994, 3, s. 15–19 ad.

- 6 SLAVÍK, I. *Sláva a pád Tenočtitlánu*, Praha 1968; *ibid. Motýl z obsidiánu*, Praha 1974; *ibid. Popol Vuh a výbor z cakchiquelských letopisů*, Praha 1978; MIKEŠ, V. — VRHEL, F. *Tanec žvlů: Poezie starých Aztéků*, Praha 1976; VRHEL, F. — KAŠPAR, O. *Knihla zpěvu z Dzitbalché: Lyrika starých Mayů*, *Světová literatura* 6, 1992, s. 139–145; KAŠPAR, O. *Děti Opeřeného hada: Mýty, legendy a pohádky mexických Indiánů*, Praha 1996; *ibid. Neuvaďnou mé květy, neumlknu mé písně*, Liberec, 1996; *ibid. Märchen der Azteken*, Hanau 1995; *ibid. Legendes et Contes Azteques*, Paris 1995; *ibid. Cuentos, mitos y leyendas del Mexico antiguo*, México 2004; KAŠPAR, O. *O chytrém havranovi a hloupém jaguárovi: Pohádky amerických Indiánů a Eskymáků*, Brno 2009; KAŠPAR, O. — MÁNKOVÁ, E. *Kouzelný strom: Mýty, pohádky a lidové humorky Latinské Ameriky a Karibské oblasti*, Praha 2001.
- 7 KRAFT, N. *Beneath the Cherry Sampling: Legends from Franconia*, New York 1988; *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, Praha 2007, 3, s. 793–794.
- 8 FERNÁNDEZ DEL CASTILLO, F. *Tacubaya: Historias, leyendas y personajes*, México 1991; GONZÁLEZ OBREGÓN, L. *Las calles de México*, México 1998; *ibid. México a través de sus leyendas*, México 2000; TREJO SILVA, M. *Fantasmario mexicano*, México 2009.
- 9 ANÓNIMO, *Leyendas de México*, Méxicó 2014, p. 137–140.

álného základu tohoto „nadpřirozeného jevu“. První z nich hovoří o tom, že v zmíněném období žila jistá indiánská žena se španělským šlechticem a porodila mu tři děti. Španěl ji však posléze opustil a oženil se s krajankou. Nešťastná indiánka, která přišla o hmotné zabezpečení a ocitla se s dětmi na ulici bez prostředků, se odhodlala k zoufalému činu. Utopila své děti v jezeře a sama spáchala sebevraždu. Tím se ovšem odsoudila k věčnému utrpení. Druhá verze vysvětluje, že *La Llorona* je duše milenky Hernána Cortése *Malintzin* (*Malinche*, pokřtěné jako *Doña Marina*), která prý byla odsouzena k věčnému trápení za to, že zrazovala své „soukmenovce“ Španělům. V této verzi je ovšem skrytý rozpor. Jak mohla být odsouzena a ztrestána „nová křesťanka“, která v dobré víře pomáhala španělským křesťanům? Kdo ji vlastně odsoudil? Dodnes je v Mexiku tato postava vnímána velmi rozporuplně: od tvrdého odsouzení až po prohlášení za „most mezi dvěma kulturami“ a první Mexičanku v moderním slova smyslu. Domnívám se, že v této pověsti najdeme ještě jiný odraz předkolumbovské reality. V 16. století španělský františkán Bernardino de Sahagún, jehož současný největší znalec předkolumbovských kultur Mexika Miguel León Portilla zcela oprávněně nazývá „prvním mexickým antropologem“, kolem sebe shromáždil skupinu indiánských informátorů města Tlatelolka, kteří v *náhuatlu* (jedním z domorodých jazyků, kterým hovořili Aztékové) sepsali své vzpomínky na *conquistu* Mexika. Jejich rukopisné dílo, dnes nazýváno *Florentským kodexem*, uvádí jednu z údajných neblahých předzvěstí, které se objevily před příchodem Španělů. V originálním textu můžeme číst: „Šestá předzvěst neštěstí. Často bylo slyšet ženu, která plakala. Přicházela v noci a naříkala, chodila a lkala: ‚Mé drahé děti, hodina našeho odchodu se blíží. Jindy zase naříkala: ‚Mé nejdražší děti, kam vás jen odvedu‘“.¹⁰

Typickým příkladem démonologické pověsti je *Calle de don Juan Manuel*, o muži, jenž se (protože nemohl mít děti) upsal dáblu. Ten jej donutil, aby každou noc v jedenáct večer zabil prvního člověka, jehož potká na ulici. Jeho konec byl „neslavný“, jednoho rána jej objevili obyvatelé města oběšeného na městském popravišti, na šibenici. A mezi lidmi se rozšířila pověst, že jej takto potrestali andělé za jeho nezměrné hříchy.

Jiná pověst, která se váže k městu Cordóba (*La Mulata de Cordóba*), patří mezi ty, u nichž můžeme předpokládat alespoň částečný reálný základ. Vypráví o krásné mulatce, do níž se zamiloval starosta (*alcalde*) jmenovaného města. Když ho dívka odmítla, obvinil ji před inkvizičním tribunálem z čarodějnictví, což byla v té době zaručená „vstupenka“ na planoucí hranici. Pověst vypráví, že jednoho dne požádala nešťastná dívka čekající v nehostinné cele na vykonání rozsudku svého žalárníka o kus křídý. Když jí muž vyhověl, namalovala na kamennou zeď svého vězeňského příbytku loď. Když se jí udivený žalárník zeptal, k čemu jí to bude, s úsměvem mu odpověděla: „odpluji na ní“. A pak nezměrnému úžasu zkoprnělého muže vstoupila na loď. Poté zeď zmizela a dívka na lodi s ní. Když o této příhodě žalárník vyprávěl, nikdo mu nevěřil a byl podezříván, že útek vězeňkyně umožnil sám.

Kdokoliv navštíví nádherné koloniální město Guanajuato, neměl by při své procházce vynechat Uličku polibku (*El Callejón de beso*). Také k ní se váže tragická a ro-

10 KAŠPAR, O. (ed.) Zlato v rouše smrti: Ze starých zpráv a kronik 16. a 17. století, Praha 1990, s. 41.

mantická pověst „ve stylu“ Romea a Julie. Její obsah je jednoduchý. Nejmenovaný otec, nepřející lásce své jediné dcery Carmen k donu Luisovi, svou dceru probodne dýkou, když ji přistihne v náručí milence. Dívka umírá s posledním polibkem svého milého na rtech. V současnosti se v inkriminované ulici rozšířila „moderní pověra“, která praví, že když se zde milenci (manželé) políbí, jejich láska vytrvá věčně.

Poměrně četné jsou pověsti o *revenantech* (navrátilcích)¹¹, zemřelých, jejichž duše z různých důvodů nenašla po smrti klid, vrací se a znepokojuje živé. Revenantem se obvykle stal člověk, který spáchal sebevraždu, byl zavražděn, uhořel, utopil se či „odešel ze světa“ jiným násilným způsobem. Jedna z nejznámějších pověstí o *revenantech* je spjata s městem Guanajuato: *Pověst o mumíích z Guanajuata*. V roce 1830 zasáhla město krutá epidemie moru a během ní byly pohřbeny i osoby polomrtvé. Často se pak stávalo, že ve studeném a nehostinném prostředí procitly, a co se pak v podzemních kamenných hrobkách místních kostelů odehrávalo, lze jen domýšlet z výrazů tváří nešťastných obětí, jež byly navíc díky suchému podnebí a proudícímu vzduchu přirozenou cestou mumifikovány. Tyto mumie se podle místního podání každé noci vracejí na svět, bloudí ulicemi města a naříkají nad svým nespravedlivým osudem.

V rozboru textů bychom mohli pokračovat dále, to ale není záměrem autora příspěvku. Výše uvedené ukázky měly posloužit především k charakteristice publikace, která si zasluhuje ocenění svým pečlivým zpracováním a může posloužit i evropským (českým) folkloristům jako vynikající srovnávací materiál pro jejich bádání.

Oldřich Kašpar

11 *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, Praha 2007, 2, s. 847; NAVRÁTILOVÁ, A. Revenantenglaube und schutz in tschechischen und slowakischen Überlieferung, *Ethnographica et Folklorica Carpatica* 7–8, 1992, S. 117–243; *ibid.* „Nečistí zemřelí“ v posmrtných a pohřebních obřadech českého lidu, *Český lid* 82, 1995, s. 21–23.